

Р.С.Гуревич, М.Ю. Кадемія, Н.Р. Опушко
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця

БЕЗПЕЧНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ – ЗАПОРУКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Вступ. Актуальність проблеми. Глобальна цифровізація, економічна конкуренція та швидкі зміни у виробництві сприяють пошуку ефективних шляхів у напрямі модернізації освітньої діяльності для забезпечення підготовки фахівців нової генерації, спроможних конкурувати на сучасному ринкові праці, здатних діяти в нестандартних ситуаціях і адаптуватися до умов сьогодення. З огляду на це, на заклади вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх працівників з різних галузей, зокрема вчителів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗППО), закладів передфахової вищої освіти (ЗВО) тощо, покладається значна відповідальність.

Особливі вимоги пред'являються до інформаційно-освітнього середовища кожного закладу освіти. З чим це пов'язане?

Інтенсифікація освітнього процесу, використання нових форм та інформаційних технологій навчання, збільшення обсягу навчальної інформації спричинює значне зростання кількості студентів, які не здатні повністю адаптуватися до навантажень. Як наслідок цього – зниження імунітету, зростання кількості захворювань, низький рівень навчальної активності, низька результативність навчання. Основна проблема викладачів у професійній діяльності також пов'язана зі інтенсифікацією життя та праці й відповідно значним навантаженням, що спричинює зниження професійної активності й мотивації до якісного викладання та викликає загрози для фізичного та психічного здоров'я. Здоров'я є однією з умов ефективної навчальної та

професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу. Крім того, воно становить головну динамічну основу продуктивності всіх аспектів загального добробуту людини [6, с.109].

Аналіз публікацій. Проблема безпечного освітнього середовища розглядалася в працях багатьох дослідників. Серед них В.Биков, Г.Васянович, В.Кобися, А.Кобися, В.Осадчий, О.Спірін та ін. Розглянуті питання створення і використання інформаційно-освітнього середовища, робота в ньому, інтенсифікація навчального процесу. Не так детально розглянуті інші проблеми пов'язані з роботою здобувачів у закладах освіти нашої держави.

Теоретичні основи дослідження. Цифрові пристрої та формати відкривають захоплюючий світ можливостей, потенційно дозволяючи викладачу використовувати їх у навчальному процесі для різноманітних цілей: цифрового представлення та візуалізації навчального матеріалу, урізноманітнення варіантів подачі навчального матеріалу та способів взаємодії з ним студентів, автоматизації процесу контролю та збирання освітньої статистики тощо. Проте тривале проведення часу за цифровими пристроями (персональний чи планшетний комп'ютер, смартфон, окуляри віртуальної реальності) може спричинити цифрову, комп'ютерну, віртуальну чи Інтернет-залежність. На цьому наголошують деякі науковці [5; 6; 7].

У результаті тривалого проведення часу за мобільними телефонами можуть виникнути фізичні симптоми –підвищення або зниження ваги тіла, головні болі та біль у спині, біль у зап'ясті, втома, сухі очі, проблеми із зором, безсоння, проблеми гігієни. Також випромінювання мобільних пристроїв негативно впливає на нервову систему людини, утворення ракових пухлин, значне підвищення ризику захворювання на лейкемію, катаракту, порушення функцій щитовидної залози, хвороби Альцгеймера, захворювань серцево-судинної системи, органів зору. Тому викладач має розуміти межі власного навантаження (як робочого, так і цифрового) та брати до уваги навантаження студентів, яке він пропонує у процесі опанування навчальними дисциплінами, щоб не погіршити як власний стан здоров'я так стан здоров'я студентів [6, С.109].

Як бачимо, інформаційне середовище нині є доволі небезпечним для юнаків і дітей. Зважаючи на те, що значну частину свого часу здобувачі освіти проводять саме в освітньому закладі, в шкільному або університетському середовищі. Вони вчаться контактувати, конкурувати, створювати групи за вподобаннями, взаємодіяти із несхожими і розв'язувати конфліктні ситуації. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба не лише у задоволенні базових життєвих потреб, а й у формуванні необхідних знань і навичок для конструктивної здорової взаємодії в освітньо-інформаційному середовищі. Не секрет, що розвиток особистості майбутнього громадянина України насамперед залежить від того, які будуть створені умови для соціального розвитку кожної особистості, профілактики булінгу в освітніх закладах та формування способів особистісної взаємодії між учнями, студентами, педагогами. Ми всі добре знаємо, що останнім часом в освітньому просторі закладів освіти досить часто зустрічаються негативні психотравмуючі фактори, які прямо чи опосередковано впливають на фізичне та психічне здоров'я кожної особистості. Тому створення безпечного і здорового освітньо-інформаційного середовища є надзвичайно важливою місією кожного закладу освіти. Особливу увагу нині варто приділяти дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах і/або страждають від жорстокого поводження. У зв'язку з цим до працівників закладів освіти нині висуваються вимоги психологічної компетентності відповідно до професійних стандартів, згідно з якими педагоги мають мати здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості здобувачів освіти використовуючи стратегії роботи з учнями, що сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки та самоідентичності, формувати в кожному випадку спільноту учнів і студентів, у якій кожен відчуває себе її частиною.

Що ж таке «безпечне освітнє інформаційне середовище в закладі освіти»? Насамперед, - це системно-організований освітньо-інформаційний простір для оволодіння різними видами і формами людської діяльності, що має свої соціальні, соціально-педагогічні, психолого-педагогічні кадрові, матеріально-технічні особливості (зокрема інформаційно-комунікаційні технології) і забезпечує здобувачам освіти умови для освоєння принципів взаємодії з різними

соціокультурними просторами; допомагає розкривати себе світу, опановувати значущими соціальними ролями. Освітнє середовище є відображенням філософії Нової української школи та змісту сучасної освіти. Для кожного із нас важливо з'ясувати, що таке освітнє інформаційне середовище взагалі.

Наведемо хоча б одне визначення освітнього середовища, котре дав знаний український учений, академік НАПН України, директор Інституту цифровізації освіти проф. Биков В.Ю.: *«освітнє середовище – це система впливів та умов формування особистості, що містяться в соціальному та просторово предметному оточенні»* [1, с. 6]. Для аналізу освітнього середовища академік В.Ю.Биков пропонує розглядати його в такій структурі: суб'єкти освітнього процесу; соціальний компонент, просторово-предметний компонент, психодидактичний компонент.

Сутність розглядуваного поняття впродовж останніх десятиліть обґрунтовували як вітчизняні, так і зарубіжні філософи, психологи, педагоги, методисти. Вивчення освітнього середовища здійснюється з позицій пов'язаних із сучасним розумінням освіти як особливої сфери соціального життя, а середовище, як чинника освіти; узагальнено також моделі освітнього середовища.

Звернемося до трактування терміну «освітнє середовище». Науковці справедливо розглядають освітнє середовище як простір, в якому відбувається взаємодія суб'єктів освіти. В цьому просторі виокремлюємо такі компоненти: психодидактичний і технологічний (зміст, форми і методи діяльності); соціальний компонент (відносини, що виникають між суб'єктами освітнього процесу); просторово-предметний компонент (можливості для організації діяльності та розвитку суб'єктів, що забезпечуються предметним середовищем); суб'єкти середовища. При цьому суб'єкти освітнього середовища здійснюють на нього постійний вплив, у процесі якого воно змінюється, проте й освітнє середовище впливає на кожного суб'єкта освітнього процесу.

Отже, якість освітнього середовища визначається як якістю його просторово-предметного змісту й якістю соціальних стосунків у ньому, так і якістю зв'язків між його просторово-предметним і соціальним компонентом.

Зважаючи на те, що освітні заклади є структурними елементами соціального середовища і не ізольовані та не відсторонені від нього, а існують в середині нього, необхідною умовою є створення саме безпечного середовища, тобто середовища, в якому б кожний суб'єкт почувався б захищеним, убезпеченим від насильства, знуцання та приниження.

Саме тому безпечне освітнє середовище має стати простором дотримання прав психологічної, екологічної та інформаційної безпеки здобувачів освіти.

У Законі України «Про освіту» (2017 р.) йдеться про те, що безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавство, щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг, цькування, поширення неправдивих відомостей), пропаганди та/або агітації, в тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Отже, на основі всього вищесказаного можна зробити висновок, що безпечне освітнє середовище – це середовище, що забезпечує безпечні умови навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяє емоційному благополуччю, здобувачів освіти, їхніх педагогів і батьків; відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Основними напрямками діяльності в безпечному середовищі є такі:

1. Розвиток емоційного інтелекту і критичного мислення.
2. Формування інформаційно-комунікативної компетентності.
3. Соціалізація учасників освітнього процесу.
4. Адаптаційна діяльність.

5. Немає авторитарного тиску з боку педагога.
6. Формування ставлення до вчителя, вихователя, викладача, як до старшого друга.
7. Свобода і дисципліна в ньому гармонійно поєднані.
8. Уміння працювати в команді (тімворкінг).
9. Дружнє оточення та інші переваги освітньо-інформаційного середовища.

Основною перевагою освітнього середовища, що відзначають і педагоги, і психологи, і батьки, є те, що в такому середовищі діти навчаються працювати в команді і брати відповідальність на себе. Безпечне освітнє середовище закладу освіти надає простір для розвитку можливостей здобувачів освіти, а також заохочує учнів до самовизначення. Європейським парламентом та Радою Європи сформульовані спільні цінності, що формуються в сучасному освітньо-інформаційному середовищі. До них відносять 24 основні риси і чесноти: творчість, допитливість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, мужність, наполегливість, чесність, енергія, любов, доброта, соціальний та емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, здатність прощати, скромність, розсудливість, самоконтроль, оцінка краси, вдячність, оптимізм, віра та гумор.

Над проблемами становлення і розвитку інформаційно-освітнього середовища в закладах освіти нині наполегливо працюють співробітники Інституту цифровізації освіти НАПН України (колишній Інститут інформаційних технологій і засобів навчання) (директор академік НАПН України В.Ю.Биков). Відомо, що пандемія ковід-19 примусила заклади освіти в переважній більшості країн усього світу перейти на так зване дистанційне, а в деяких випадках на змішане навчання. Пандемія, що розпочалася наприкінці 2019 року призвела до того, що понад 1,5 млрд людей опинились в умовах, коли навчання в закладах освіти стало неможливим. У зв'язку з появою сучасних пристроїв (комп'ютерів, мобільних телефонів, планшетів та інших гаджетів) удалося швидко розробити дистанційне навчання для здобувачів освіти. Нині – головна турбота зробити таке навчання безпечним.

Україна також приєдналася до таких країн. Школи, починаючи з початкової, а в деяких випадках і заклади дошкільної освіти терміново переходили на навчання на дистанції. У світі були розроблені знані нам нині платформи навчання Coursera, Zoom, GoogleMeet, Khahoot, колаборатор та ін. Це дало можливість підготуватися і до нинішніх умов організації освітнього середовища в закладах освіти України, що виникли в результаті війни росії з Україною, що, в свою чергу, призвело до багатьох страшних наслідків. Тому в нинішніх умовах дистанційне навчання відіграє значну роль в організації освіти, проявляючи себе в деяких випадках як змішане.

Висновки. Як бачимо, останніми роками цифровізація освіти все більше призводить до того, що навчання в освітніх закладах стає небезпечним і в фізичному, і в моральному дусі. Тому треба докласти зусиль, щоб нові можливості інформаційно-комунікаційних технологій, що виникли в результаті цифровізації освіти, створювали дійсно безпечне середовище для всіх, хто навчається. Напрямами подальших досліджень є визначення шляхів, за яких інформаційно-комунікаційні технології будуть безпечними і в той самий час корисними для всіх здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Биков В., Буров О. Цифрове навчальне середовище: нові технології та вимоги до здобувачів знань. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 55. 220с. (С.5-18).
2. Безпечне освітнє середовище та формування поведінки дітей в інтернеті – важливе завдання для міністерства. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-ta-formuvannya-povedinki-ditej-v-interneti-vazhlive-zavdannya-dlya-ministerstva> (дата звернення: 20.05.2022).
3. Безпечне освітнє середовище та формування цифрової грамотності у дітей. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://westnews.info/news/Bezpechne-osvitnye-seredovishhe-ta-formuvannya-cifrovoyi-gramotnosti-u-ditej.html> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Закон України «Про освіту». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.05.2022).
5. Гуревич Р.С., Кобися В.М., Кобися А. П., Кізім С.С. Куцак Л.В. Опущко Н.Р. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів у вивченні комп'ютерно

орієнтованих технологій навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 63. 220с. (С.5-18).

6. Осадчий В.В. Василюк О.М. Здоров'язбережувальна компетентність сучасного викладача іноземної мови як важлива складова професійної компетентності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 63. 220с. (С.106-115).

7. Осадча К.П. Формування працезохоронної компетентності майбутніх учителів в умовах змішаного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 40. Т. 2. С. 291-297.

У статті проаналізовано актуальні проблеми необхідності створення безпечного інформаційно-освітнього середовища закладів освіти з метою збереження фізичного та психічного здоров'я здобувачів. Автори зазначають, що інформаційне середовище нині є доволі небезпечним для учнів і студентів. Проблема полягає в тому, що значну частину свого часу вони проводять саме в освітньому закладі. В шкільному або університетському середовищі вони вчаться контактувати, конкурувати, створювати групи за вподобаннями, взаємодіяти із несхожими і розв'язувати конфліктні ситуації. Тому виникає нагальна потреба не лише у задоволенні базових життєвих потреб, а й у формуванні необхідних компетенцій для конструктивної здорової взаємодії в освітньо-інформаційному середовищі.

Ключові слова: *інформаційно-освітнє середовище, освіта, цифровізація, здоров'язбережувальні технології, здобувачі освіти.*

SAFE INFORMATION AND EDUCATION ENVIRONMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS - A GUARANTEE FOR HEALTH PROTECTION OF EDUCATIONAL PERSONNEL

R. Gurevich, M. Kademiia, N. Opushko

This article analyzes current issues of security in the informational and educational environment of educational institutions to protect the physical and mental health of schoolchildren. The authors note that the informational environment is

nowadays quite unsafe for them; the problem lies in the fact that pupils and students spend a significant part of their time in educational institutions, In the school or university environment, they learn to interact, compete, form groups of like-minded people, interact with dissimilar people, and solve conflicts. Therefore, there is a general need not only for satisfying basic living needs, but also for developing the necessary knowledge and skills for constructive healthy interaction in the education and information environment. The article aims at solving this problem.

Key words: *information and education environment, education, digitalization, health-saving technologies, education providers.*